

celých regionů oligarchy, kteří ve volbách gubernátorů prosadili své chráněnce, je nepřijatelná. V podmínkách nízké politické kultury i malé aktivity občanů zabraňuje jmenování „gubernátorů“ tomu, aby se k moci dostali zjevní demagogové, nacionalisté a kriminálníci, a spolehlivěji zajišťuje zájmy federálního centra.

Zrušení voleb nejvyšších představitelů regionů obyvatelstvem vyvolalo kritiku v Rusku a zároveň i ostrou negativní reakci v zahraničí, kde bylo chápáno jako ústup od demokratických principů a vymožeností postkomunistického období. Reforma přenáší veškerou odpovědnost za dění v regionech na federální vládu a prezidenta, což oslabuje stabilitu politického systému. Jsou porušovány přirozené principy výběru politických vůdců. Vedoucí představitelé místních administrativ již nejsou povinni skládat voličům účty, silněji závisejí na Kremlu, a nejsou tudíž motivováni hájit specifické zájmy regionu, pokud se neshodují se zájmy vedení země. Není jasné, zda Kreml dokáže najít nové kandidáty, schopné efektivně hájit stabilitu, až z politické scény zmizí dlouholetí charismatičtí republikoví vůdcové (je užitečné připomenout, že za vlády Michaila Gorbačova se výměna nejvyššího představitele Kazachstánu stala příčinou prvního otevřeného nacionalistického vystoupení v Sovětském svazu v době přestavby). Ve jménu „politické účelnosti“ byl zapomenut princip odvolatelnosti regionálních vůdců: mnozí z nich délkou svého působení ve funkci již překonávají rekordy epochy brežněvovské „stagance“.

LITERATURA

V. A. KOLOSOV, D. O. LOKLIN, *Socialno-territorialnaja dinamika i etničeskije otnošenija na Severnom Kavkaze*, *Političeskije issledovanija* 2008, č. 4, s. 27–47.

A. A. CUCIJEV, *Atlas etnopolitičeskoi istoriji Kavkaza (1774–2001)*, Moskva 2006.

Atlas socialno-političeskich problem, ugroz i riskov Juga Rossiji, (ed.) G. G. MATIŠOVA, Rostov na Donu 2006.

Kavkazskij region: puti stabilizacii, (ed.) J. G. VOLKOV, Rostov na Donu 2004.

Nasledije imperij i buduščije Rossiji, (ed.) A. I. MILLER, Moskva 2008.

6.1.13.

Čečenská válka

Čečenská krize, jež vypukla v průběhu posledních měsíců existence SSSR a dodnes není vyřešena, ovlivnila zásadním způsobem ruskou společnost, mezinárodní postavení země a její obraz v očích mezinárodního společenství. Příčin vzniku této krize je mnoho. V historické paměti Čečenců ještě žije dlouhotrvající krvavý boj proti ruské kolonizaci východního Kavkazu. Velmi bolestivým kolektivním traumatem zůstává deportace celého čečenského národa v únoru 1944. Během ní zahynul každý třetí Čečenec. Návrat Čečenců ze zvláštních kolonií do vlasti v roce 1957 byl spojen s mnoha konflikty. Zdaleka není náhodné, že v souboji ruského vedení se svazovým mocenským centrem, spojovaným s dramatickou minulostí, obyvatelé Čečensko-Ingušska, na rozdíl od většiny autonomních republik RSFSR, podpořili v referendech a volbách v roce 1991 Borise Jelcina a jeho stoupence.

V té době se mezi původním a ruskojazyčným obyvatelstvem ustálila „dělbá práce“. Rusové a ostatní etnické skupiny byli zaměstnáni převážně v průmyslu, v řídicích funkcích, a žili ve městech (v Grozném tvořili většinu), zatímco Čečenci a Ingušové pracovali v zemědělství, ve službách a zabývali se obchodem. Početně převažovali na venkově, zejména v podhorských a horských oblastech. Toto rozdělení práce se pochopitelně

postupně měnilo; zvyšovala se průměrná úroveň vzdělanosti domácího obyvatelstva a narůstal počet přestěhovalců do měst. Značné rozdíly v charakteru zaměstnanosti, způsobu života a zejména v kultuře se mezi Čečenci a ostatními skupinami přece jen zachovaly. V době rozpadu SSSR se v Čečensko-Ingušsku teprve začínala vytvářet národní nomenklatura. Ve společnosti měly stále značnou váhu rodové a kmenové struktury, tzv. teipy. Odstranění ideologických dogmat a komunistického represivního aparátu vyvolalo renesanci islámu, tradičně vlivného na území Čečensko-Ingušska i v přilehlé severní části Dagestánu.

Události v Čečensku propukly v téže době, kdy Rusko procházelo těžkou celostátní krizí přechodného období. Okolí Michaila Gorbačova se snažilo využít „defilé suverenity“ ruských autonomií jako prostředku k oslabení Borise Jelcina. V době své návštěvy v Čečensko-Ingušsku na to Jelcin odpověděl opakováním své proslulé výzvy: „Vezměte si tolik suverenity, kolik můžete unést.“ Reakce centrálních mocenských orgánů na prudce eskalující krizi v Čečensku probíhala velmi nedůsledně a protichůdně. Moskevští politikové byli příliš zaneprázdněni dělením moci a sovětského dědictví, než aby náležitě vyhodnotili její rizika.

V době přestavby založili odpůrci komunistického režimu v Čečensko-Ingušské ASSR Spojený kongres čečenského národa (OKČN), mimořádně pestrá organizace, do jejíhož vedení se brzy dostali nacionální radikálové. Předsedou OKČN se v roce 1991 stal Džochar Dudajev, generálmajor letectva, čerstvě převelený do zálohy. Po srpnovém převratu obvinil spojený kongres sovětské vedení republiky z podpory vzbouřenců a za podpory živelných demonstrací rozehnal Nejvyšší sovět a zorganizoval ozbrojený převrat. Z představitelů OKČN a malé skupiny poslanců Nejvyššího sovětu byla založena Prozatímní nejvyšší rada, uznaná ruským vedením jako „demokratický“ orgán moci v Čečensko-Ingušsku. V reakci na zostření situace v Čečensku sjezd ingušských poslanců všech úrovní vyhlásil rozdělení Čečensko-Ingušska a založení Ingušské republiky v rámci RSFSR (hranice mezi Čečenskem a Ingušskem však nebyla vymezena). Toto rozhodnutí vyvolalo protest části Prozatímní nejvyšší rady. OKČN reagoval jejím rozpuštěním. Ke konci října OKČN zorganizoval volby prezidenta a parlamentu Čečenské republiky, jejichž legitimita byla při absenci elementární demokratické kontroly a nízké účasti voličů značně pochybná. Prezidentem se stal Džochar Dudajev.

OKČN přistoupil k formování ozbrojených oddílů. Rozhněvané rezoluce Nejvyššího sovětu RSFSR a Jelcinovo nařízení, požadující okamžité odzbrojení, neměly odezvu. Navíc byla v Čečensku vyhlášena všeobecná mobilizace. „Národní garda“ blokovala jednotky sovětské armády a ministerstva vnitra. Moskevské vedení se rozhodlo urychleně odvolat všechny vojáky a zanechat separatistům prakticky veškerou výzbroj, včetně obrněné techniky, raketometů a letectva.

Ve svém prvním nařízení Dudajev vyhlásil nezávislost Čečenské republiky. Moskva neuznala výsledky hlasování a proruští činitelé připravovali alternativní volby na konec listopadu 1991. Ty však zmařily samotné centrální mocenské orgány v důsledku vyhlášení mimořádné situace v Čečensku. Třebaže centrální orgány začaly s přípravou ozbrojené operace proti Dudajevovi, neodvážily se v této neklidné době použít násilí. Tento pokus pouze přispěl k růstu Dudajevovy popularity mezi Čečenci.

Dudajev v roce 1992 sice přísahal oddanost ideji sovětského státu a záměr Čečenska vstoupit do SNS, zároveň však pronášel ostrá protiruská prohlášení. Moskva již nezpochybňovala Dudajevovo zplnomocnění a nepodnikala žádné reálné akce proti

separatistům. Zdlouhavá jednání však zůstávala bezvýsledná. Dudajev vystupoval s požadavkem uznání nezávislosti Čečenska, Rusko na něj ale nehodlalo přistoupit. Velkou naději vkládal do osobního setkání s Borisem Jelcinem, ten ho však odmítal do té doby, než bude Čečensko uznáno subjektem Ruské federace. Moskevské špičky více znepokojovalo uspořádání vztahů s Tatarstánem a ostatními regiony a zostrující se konflikt mezi prezidentem a Nejvyšším sovětem. I za tohoto stavu však v listopadu 1992 představitelé silových ministerstev navrhovali, aby jednotky ruské armády, působící jako nárazník mezi účastníky osetinsko-ingušského konfliktu, byly použity proti separatistům, válka s nimi byla ale odvrácena pověřeným předsedou vlády Jegorem Gajdarem.

Protagonisté moskevského nelegálního byznysu z období „prvotní akumulace kapitálu“ a zkorumpovaní úředníci rychle navázali spojení s vedením separatistů a dokázali využít neurčitosti právního statutu Čečenska ve svůj prospěch. Dodávky ropy do ropných zpracovatelských závodů Grozného ze Sibíře a Stavropolského kraje pokračovaly nepřetržitě do roku 1994. V celoruském měřítku neměla těžba čečenské ropy velký význam (začátkem 90. let činila asi tři miliony tun ročně). Čečenské těžbařské podniky sice dodávaly vysoce kvalitní surovinu, nebyly však zdaleka schopny zabezpečit ani potřeby závodů na zpracování ropy v Grozném. Čečenské ozbrojené struktury beztrestně rozkrádaly dokonce i ropu vytěženou v Čečensku, a ropné produkty byly exportovány přes černomořské přístavy jako vlastnictví offshoreových společností bez jakéhokoli zdanění. Tlupy banditů olupovaly ruské vlaky na trase Moskva – Rostov – Machačkala – Baku; toto spojení bylo velmi rychle zrušeno. Ze stejných důvodů přestal fungovat ropovod Baku – Novorossijsk.

Dudajevovo vedení nemělo ani v úmyslu platit Rusku za dodávky elektrické energie, prostředky ze státního rozpočtu, určené na vyplácení důchodů, využívalo podle vlastního uvážení. Velmi známou se stala aféra s čečenskými bankovními příkazy, jejichž prostřednictvím byly rozkradeny stovky milionů dolarů (neexistující prostředky byly převáděny do ruských bank a měněny v hotovost). Přes ruský vzdušný prostor separatisté udržovali bez překážek spojení se zahraničím, přičemž letiště v Grozném se stalo obrovskou křižovatkou pašovaného zboží, včetně zbraní a narkotik. Do Ruska byly přes Čečensko dováženy falešné dolary a sovětské ruble, vyřazené z oběhu v bývalých svazových republikách. V Čečensku se schovávali teroristé, zločinci i podvodníci. Rozrůstal se byznys spojený s únosy a prodejem lidí. Značnou část těchto trestných činů by nešlo uskutečnit bez spoluúčasti vysoce postavených moskevských spolupachatelů, kteří měli zájem na zachování Čečenska jako „černé díry“ mimo kontrolu státních struktur.

„Polokriminální a kriminální autority začaly proudit do Čečenska, jakmile vycítily možnost profitu. Každý se přitom prohlašoval za ‚spasitele‘ a tvrdil, že do věci již dříve vložil prostředky. Byly uváděny obrovské částky. Tato prohlášení nebývala ničím doložena, avšak nikdo je ani nevyvracel. S drzostí a proradností, vlastními takovoto kategorií osob, začaly pronikat do ekonomiky Čečenska a přebírat pod kontrolu ‚výnosná místa‘. Bylo obtížné najít mezi nimi člověka, který by nebyl v minulosti trestán za těžké zločiny. Byli zde i známí bývalí sportovci, zápasníci, boxeři, vzpěrači apod. Každá ‚autorita‘ se jako skutečný majitel vesele procházela po vládních budovách v doprovodu ochranky ozbrojené samopaly. Se zviděňhodnou rychlostí vytvořily zmíněné osoby ‚kabinet podnikatelů‘, řízený moskevskými kriminálními živly. Tento kabinet si začal nárokovat pozici paralelní vlády.“ | U. UMALATOV, *Čečna glazami Čečena*, Moskva 2001, s. 66.

Kromě toho Dudajevův režim propustil z vězení zločince, kteří vycítili jeho kriminální podstatu, tudíž neměli v úmyslu nikam odjíždět; začali loupit, vraždit, znásilňovat, tj. doplňovat početní stavy vznikajících skupin banditů. Ba co víc, i kdyby chtěli někam odjet, stejně by nemohli, protože při propuštění jim nebyl vydán žádný doklad. Například z Naurské kolonie se zvláště přísným režimem, v níž si odpykávali trest mimořádně nebezpeční zločinci, odsouzení na 8–15 let, bylo jen během jednoho dne v říjnu 1991 propuštěno na svobodu přes 1 000 osob. Bez dokladů a finančního prostředku se v Čečensku potulovalo více než 2 000 velmi nebezpečných zločinců.

V Čečensku narůstala nespokojenost s Dudajevem. Ten v roce 1993 rozpustil z jeho hlediska nepohodlný parlament. Jeho režim vládl ze dne na den stále autoritativněji, postupně však ztrácel nad republikou kontrolu. Znovu probíhala masová shromáždění a pokračovaly partyzánské akce. V květnu 1994 byl na Džochara Dudajeva během jeho jízdy ze stavby vlastního domu ve vesnici Zakan-Jurt do Grozného spáchán atentát.

„V republice vznikla kriminogenní situace, která bohatě ‚rozkvetla‘ a stala se nevladatelnou do té míry, že by se stěžila v nejbližší perspektivě zkritizovat, i kdyby se o to Dudajev snažil ze všech sil. Vraždy, krádeže a násilí najednou vypadaly jako běžná záležitost. Jedni drželi ve strachu a okrádali obyvatelstvo, druzí po dosažení solidních funkcí začali státní prostředky přelévát do zahraničí, třetí zběsile rozkrádali národní bohatství. Z hlediska kriminality bylo Čečensko v celém Rusku pravděpodobně na prvním místě.“ | U. UMALATOV, *Čečna glazami Čečenca*, Moskva 2001, s. 70.

Většina zdravě uvažujících lidí, včetně Čečenců, se snažila zemi opustit. Z funkce člena Výboru pro operativní řízení národního hospodářství Čečenské republiky abdikoval B. Umalatov, jehož syn Umalat navzdory tomu, že měl k Dudajevovi jako osobnosti značný respekt, dokázal uznat kriminální podstatu jeho režimu. Z Čečenska uprchli pedagogové různých stupňů škol, lékaři a inženýři (většinou Rusové a Židé), což vedlo k obrovskému ochuzení intelektuálního potenciálu země. Džochar Dudajev veřejně prohlašoval, že chlapani se mají učit ve škole pět let a děvčata nepotřebují žádné vzdělání, jelikož obnovená republika Ičkerie potřebuje vojáky a ženy, které budou vojáky rodit. Podle odhadu samotného Dudajeva opustilo Čečensko do května 1994 minimálně 200 000 osob.

Po rozpuštění Nejvyššího sovětu Ruské federace v Moskvě vzrostly obavy ohledně posílení nelegálních ozbrojených útvarů a šíření protiruských nálad do ostatních republik severního Kavkazu. Ve snaze o odpor proti čečenskému separatismu se ruské vedení pokoušelo od roku 1993 zformovat opozici proti Dudajevovi, mající základnu v rovinatém území nad pravým břehem řeky Těrek (dříve bylo součástí Stavropolského kraje), která neuznávala režim v Grozném. Za tímto účelem vznikla Prozatímní rada Čečenské republiky, jíž byl přidělen status legálního orgánu. Avšak finanční a vojenská pomoc, poskytovaná jejím představitelům z centra, je v očích Čečenců proměnila v moskevské loutky. Návrh uzavřít s Grozným obdobnou smlouvu jako s Tatarstánem, který Moskva předložila v roce 1994, Dudajeva neuspokojil.

V tomtéž roce začali čečenští ozbrojenci brát rukojmí na jihu Ruska. Moskva obvinila Dudajeva z podpory terorismu. Zástupci liberálních kruhů v Jelcinově administrativě se klonili k vyvíjení silného politického a ekonomického tlaku na Dudajevův režim, zatímco vedení „silových“ rezortů požadovalo vojenskou akci.

Dne 27. září 1994 Dudajevovy vojenské jednotky napadly štáb opozice ve vesnici Znamenskoje v Nadtěrečném okrese. Čečenské vojenské jednotky začala nečekaně

bombardovat letadla „bez poznávacích znaků“, přičemž Kreml popřel jejich příslušnost k ruskému letectvu. Dne 15. října vjely do Grozného tanky v doprovodu oddílu opozice, aniž by narazily na odpor. Opozici proti Dudajevovi vedli Avturchanov a Bislan Gantamirov. Celou operaci řídil Ruslan Labazanov. Tato akce však nedopadla úspěšně. Avturchanov se proto obrátil na Jelcina, Černomyrdina, ministra obrany Gračova a ministra vnitra Jerina s žádostí o vojenskou intervenci.

Dne 26. listopadu 1994 jednotky prozatímní rady provedly nový útok na Groznyj, který skončil ostudným nezdarem. Příčina tohoto neúspěchu byla velmi prostá: jakmile tanky vjely do města, vojáci se pustili do drancování bytů a obchodů, a obrněnou kolonu zničily Dudajevovy granátometry. Vyšlo najevo, že posádky tanků tvořili ruští vojáci z povolání. Tato špatně připravená operace přispěla k posílení v této době značně pošramocené Dudajevovy autority u čečenského obyvatelstva a vedla k jeho semknutí se před hrozbou ozbrojené intervence.

Jednání ministra obrany Ruské federace Pavla Gračova s Dudajevem na začátku prosince nemohla nic změnit, jelikož zásadní tajné rozhodnutí o vojenském řešení konfliktu již bylo schváleno Jelcinem a vedoucími činiteli silových rezortů, navzdory doporučení většiny poradců. Při přesvědčování prezidenta o účelnosti vojenské intervence Pavel Gračov tvrdil, že „v Grozném má výsadkový prapor práci na dvě hodiny“, a ministr pro národnostní otázky Nikolaj Jegorov dodal, že „Čečenci budou našim vojákům posypávat cestu moukou“.

Za svítání 11. prosince 1994 zahájil kombinovaný oddíl ruských vojsk pohyb do hloubi čečenského území, avšak již v poledne docházely zprávy, že na území Ingušska dav, vedený ingušskými policisty, zapálil deset automobilů a šest jich převrátil. Jedna z kolon byla napadena střelbou z automatických zbraní. Při ní zahynul Vitalij Maslennikov, jenž se stal jednou z prvních obětí nové války. Ztráty však mělo i ingušské civilní obyvatelstvo, které se stalo živým štítem přesouvajících se kolon obrněné techniky. Zahynul tak i známý ingušský chirurg Tamerlan Gorčchanov. Prezident Ingušské republiky Ruslan Aušev vystoupil s protestním prohlášením, odsuzujícím ozbrojenou intervenci.

Při analýze počátku této války napsal bezprostřední účastník událostí, generál Gennadij Trošev: „Všechny války začínají a končí politikové. Můžeme považovat schválené politické řešení z prosince roku 1994 o vojenské intervenci za dobrodružství? Do jisté míry ano. Od roku 1991, kdy se Dudajev dostal k moci, v republice převládal chaos a zvržle. Jakmile Čečensko opustily jednotky ruské armády, které po sobě zanechaly obrovské množství bojové techniky a skladiště munice, bylo jasné, že nový čečenský vládce tento arzenál dříve či později využije. A skutečně, generál okamžitě začal formovat své ozbrojené síly, pozvolna se připravoval na válku. Ale v Moskvě se politikové tvářili, že se neděje nic zvláštního. Již na začátku prvního čečenského tažení měl Dudajev k dispozici značnou bojovou sílu: dvě brigády, sedm samostatných pluků, tři samostatné prapory, asi 5 000 až 7 000 vojáků a po doplnění stavu za krátkou dobu (5–7 dní) 15 000 až 20 000 osob. Solidně vypadala i technická bojová vybavenost: 42 tanků, 66 obrněných transportérů a bojových pěchotních zbraní, 123 děl a minometů, 40 prostředků protivzdušné obrany a téměř 42 000 kusů střelných zbraní. Kromě toho byly v obcích založeny ‚oddíly domobrany‘ o celkovém počtu 30 000 osob. Fakticky celá dobře zformovaná a vyzbrojená armáda.“ | G. TROŠEV, *Moja vojna. Čečenský dněvník okopnogo generála*, Moskva 2002, s. 10–11.

Dělostřelecké bombardování Grozného začalo 22. prosince. Většina civilních obyvatel, včetně ruských, nestačila opustit město. K 30. prosinci byla vytvořena vojenská

uskupení jednotlivých směrů: „Sever“ (velitel generálmajor K. Pulikovskij), „Severovýchod“ (generálporučík L. Rochlin), „Západ“ (generálmajor V. Petruk), „Východ“ (generálmajor N. Staskov). Útočná operace byla připravena narychlo; nestihli pro ni ani vymyslet název. Útok na Groznyj byl zahájen během silvestrovské noci a byl velmi špatně naplánován: letecká příprava neproběhla v důsledku špatného počasí, činnosti jednotlivých jednotek nebyly dostatečně koordinovány, vojáci postrádali výcvik k pouličním bojům, v nichž se obrněná technika ukázala jako nepoužitelná. Důstojníkům chyběly podrobné mapy města. Ačkoli měly ruské jednotky značnou početní i technickou převahu, aktivního boje uvnitř města se v počáteční fázi vinou špatně zkoordinované činnosti útočících uskupení zúčastnilo z ruské strany nanejvýš pět tisíc vojáků, zatímco na straně protivníka bojovalo 10 000 ozbrojenců. Plná odpovědnost za velmi špatné naplánování operace ležela na jejím hlavním organizátorovi, ministru obrany generálu Gračovovi. Mnozí zkušené velitelé, zejména Boris Gromov, jehož podřízeným byl v době války v Afghánistánu i Pavel Gračov, upozorňovali na nepřipravenost operace. Generál Gromov odmítl převzít její velení a rezignoval na funkci zástupce ministra obrany. Ve sdělovacích prostředcích se objevovaly informace o tom, že v Grozném byly zcela zničeny celé vojenské útvary, nebyla to však pravda. Ztráty dosahovaly bezdůvodně výše, avšak k plnému zničení celých brigád nebo pluků přece jen nedocházelo.

„Zvláště je třeba zmínit kombinovaný oddíl 131. majkopské brigády pod velením plukovníka I. Savina. Mnozí občané Ruska (ale nejen oni) jsou dosud přesvědčeni, že na grozněnské železniční stanici zahynuli 1. ledna 1995 téměř všichni příslušníci brigády. To však ani zdaleka není pravda. Úkolem kombinovaného oddílu, jehož početní stav přesahoval tři sta (!) vojáků a důstojníků, bylo zabránit proniknutí posil čečenských ozbrojenců ze čtvrti Katajamy do středu města. Oddíl však minul křižovatku bez jakéhokoli odporu, ztratil orientaci a dostal se k železničnímu nádraží, kde byl již soustředěn prapor 81. pluku. A zde se osudovým způsobem změnil plukovník Savin. Domníval se, že na nádraží již není protivník. Prapory se rozmístily podél ulice a nestaraly se o zajištění obrany, nepostavily kontrolní buňky ve směru jízdy (tento úkol měly plnit vojenské jednotky ministerstva vnitra Ruské federace), neprovedly odpovídající průzkum. Dudajevci toho okamžitě využili. Na místo byly tajně přemístěny elitní síly čečenských ozbrojenců – ‚abcházský‘ a ‚muslimský‘ prapor, čítající dohromady více než tisíc (!) mužů. Ostřelování nádraží začalo večer 31. prosince. Ozbrojenci útočili ze tří stran, ale nepřibližovali se, nýbrž stříleli z granátometů, minometů a děl. Motorizované střelecké jednotky odrážely zuřivé útoky dudajevců více než 24 hodin. Ráno 2. ledna se plukovník Savin rozhodl prorazit obklíčení a motorizovaní střelci s podporou dvou tanků se obtížně dostali z obklíčení. Bylo však zabito 70 vojáků a důstojníků. Zahynul rovněž velitel brigády Ivan Savin. Dudajevovi vojáci měli rovněž značné ztráty – více než 300 zabitých a raněných. O tomto boji se vyprávějí nejrůznější zkazky. K vytvoření mýtu přispěly i domácí sdělovací prostředky, přebírající informace čečenské strany. Já ale uvádím skutečná fakta.“ | G. TROŠEV, *Moja vojna. Čečenskij dněvník okopnogo generála*, Moskva 2000, s. 30–31.

I v posledních letech existence Sovětského svazu byly vynaloženy miliardy dolarů na vývoj a výrobu moderních zbraní, které potom zdědila Ruská federace. Armáda disponovala prostředky družicové navigace a mapování terénu z vesmíru, s jejichž pomocí bylo možné rozeznat hvězdy na výložkách důstojníků, existovaly rovněž prostředky bodového zneškodňování cílů pomocí naváděných raket, operativně-taktické rakety a rakety pro přesné bombardování. Při pohledu na diletantsky provedenou operaci by se mohlo zdát, že ruská armáda útočila na Groznyj v roce 1944, nikoli v roce 1994, navíc

bez využití jakýchkoli bojových zkušeností, jako by tu nebyla lekce z války v Afghánistánu, skončené necelých šest let před novoročním útokem.

Informační válka probíhala neméně zuřivě než válka skutečná. Jelcinova strana v ní zjevně prohrávala. Základní příčinou porážky byl dvojaký pohled na minulost. Právě zde se výrazně projevíly důsledky zločinné stalinské politiky v přesídlování celých národů i v likvidaci kozáctva. Při přesídlování Čečenců v roce 1944 zahynul každý třetí člověk, tato skutečnost se stala významným faktorem protiruské propagandy separatistů. Bolševické zločiny připisovali Čečenci celému ruskému národu.

Nejednoznačnou pozici zaujali rovněž bývalí ochránci lidských práv a svobod, v důsledku čehož značně poškodili svou autoritu v očích veřejnosti. Jestliže na ně před zmíněnými událostmi rozhodující část ruského obyvatelstva pohlížela s uznáním, po ukončení prvního čečenského tažení se vztah k nesmiřitelným bojovníkům proti komunismu prudce změnil. Valeria Novodvorskaia a Sergej Kovaljov sice oprávněně kritizovali způsob vedení armádních operací, mluvili o zločinech spáchaných příslušníky federálních vojsk, zamlčovali však bestialitu Dudajevových banditů, ačkoli prvotní příčinou zločinů páchaných na obou stranách byla kriminální povaha Dudajevova režimu. Takovéto jednostranné stanovisko nebylo o nic lepší než oficiózní postoje jelcinovské a dudajevovské. A výzvy Sergeje Kovaljova ruským vojákům, aby se vzdali s tím, že on sám se zaručí za jejich propuštění, by byly ponižující pro jakoukoli armádu na světě, dokonce i pro tu, která vede dobovačnou válku. Projevila se tu odtrženost disidentů od historické minulosti Ruska; kromě oprávněného odmítání komunismu nenašli jiná mravní vodítka a snížili se k podpoře Dudajevova režimu.

K druhé krajnosti sklouzly ultrapravicové a nacionalistické organizace, které Čečence považovaly za bandity, zloděje a lupiče. Dospěly dokonce k názoru, že celý národ je v podstatě „genetickým odpadem, znehodnocujícím civilizaci, a proto musí být jako plevel odstraněn“. „Je tedy zřejmé, že Stalin měl při vysídlování Čečenců do Střední Asie pravdu.“ Podobná prohlášení nacistického charakteru zaznívala v přímém rozhlasovém vysílání i z televizních obrazovek.

Boje v Čečensku zatím pokračovaly. Federálními silám se nepodařilo efektivně kontrolovat celé území Čečenska. Hlavní příčinou byla nerozhodnost politického a vojenského vedení Ruska, nízká bojová morálka, spojená s celkovou krizovou situací ve státě, s absencí patričního bojového a záložního zabezpečení i s náladami ruské společnosti. Značná její část vystupovala proti silovému řešení čečenského problému. Stále totiž přežívaly vzpomínky na válku v Afghánistánu. Nezávislé masové sdělovací prostředky podrobně informovaly společnost o stavu armády, o brutalitě na obou stranách, o útrapách civilního obyvatelstva. Mnoho novinářů otevřeně sympatizovalo s čečenskou stranou, jež bojovala se silnějším protivníkem. Oligarchové, majitelé masových sdělovacích prostředků, často využívali čečenskou anabázi k tomu, aby za pomoci veřejného mínění ovlivňovali celý mocenský aparát. Na veřejnost se dostávaly informace o tom, že ruští vojáci a důstojníci prodávají zbraně a munici protivníkovi.

Naproti tomu bojový duch separatistů zůstával na značně vysoké úrovni: separatisté bojovali za svou vlast, mstili se za bližní, kteří trpěli v důsledku operací federálních sil. Vínou nedostatečné kontroly hranic s Gruzii (srov. 6.2.6.) proudila k separatistům pomoc poskytovaná radikálními muslimskými organizacemi a konzervativními arabskými režimy v podobě peněz, munice, zkušených dobrovolníků a instruktorů.

Obě strany bojovaly s neobyčejnou krutostí.

„K události příčící se lidskému rozumu došlo v okolí vesnic Šaami-Jurt a Katar-Jurt. Před zraky značného počtu lidí bylo z ruského vrtulníku shozeno z výšky dvou až tří set metrů šest desetiletých až dvanáctiletých chlapců. Dá se to vůbec nějak vysvětlit? Bylo to ničím nevysvětlitelné zvěrstvo! Ve městě Grozném se na tancích a obrněných vozech projížděli vojáci, na jejichž prsou se ‚skvěly‘ náhrdelníky z usušených uší zavražděných Čečenců. [...] Během jedné vojenské operace vtrhli žoldáci do domu staršího muže, oloupili ho, sebrali, co se dalo, a před jeho zraky mu znásilnili dceru. Loupežím a odcizení cenných věcí by nikdo nevěnoval zvláštní pozornost: během války si na to lidé zvykli, šlo o běžnou věc. Avšak ponechat bez odplaty znásilnění dívky, a navíc před zraky otce, bylo nemyslitelné. Poklidně žijící a do ničeho se nezaplétající otec dívky shromáždil příbuzné, ozbrojil je zbraněmi pořízenými za peníze z prodeje veškerého svého skotu a s pětadvacetičlennou skupinou se vydal do boje. Podle očitých svědků provedli řadu akcí: zničili tanky, obrněné transportéry, a přitom nikoho nebrali do zajetí. A teď uvažte: kolik převážně zcela nevinných ruských chlapců muselo zaplatit za odporný čin několika krajanů?“ | U. UMALATOV, *Čečna glazami Čečenca*, Moskva 2001, s. 124–125.

Dudajevovi ozbrojenci si však nevedli lépe než zločinci z řad ruské armády. Již dlouho před vojenskou intervencí do Čečenska vnikali do domů ruskojazyčných obyvatel, rabovali vše, co jim přišlo pod ruku, a znásilňovali ženy. Zajatým ruským vojákům podřezávali hrdla, odřezávali hlavy, zaživa je křižovali a skalpovali; to vše bylo nahráváno na videokazety a opakovaně ukazováno v ruské televizi, poté co se těchto záznamů zmocnili ruští vojáci. V období Dudajevovy vlády se již před prvním čečenským tažením začal šířit obchod s otroky, lidé mizeli beze stopy.

Značný ohlas ve veřejném mínění i v náboženských kruzích měla mučednická smrt vojína Jevgenije Rodionova a jeho spolubojovníků. Podrobnosti jsou následující. Jevgenij Rodionov spolu se svými kamarády, Alexandrem Železnovem, Andrejem Trusovem a Igorem Jakovlevem, podle rozkazu velení nastoupili do služby na kontrolním stanovišti u administrativní hranice mezi Čečenskem a Ingušskem. Únos těchto vojáků se odehrál asi takto: přes kontrolní stanoviště se snažilo proniknout auto „záchranné služby“, zadřela ho vozek pohraniční služba. Při pokusu o prohledání auta mladíky napadli ozbrojenci sedící ve voze. Po krátké potyčce ruské vojáky odzbrojili a svázali. Zmizeli čtyř vojáků na horské silnici, vedoucí do Ičkerie, lhotejný velitelé interpretovali jako dezerci. Nebyl vyhlášen poplach, nezačalo pronásledování. Pouze poslali telegram Rodionovově matce: „Váš syn svévolně opustil jednotku.“ Jevgenij strávil spolu s ostatními v zajetí sto dní. Přivezli je do Bamutu a vhodili do betonového bunkru, kde se v minulosti nacházel objekt sovětského raketového komplexu. Zajatce systematicky bili, mučili a nutili přijmout islám a přejít na stranu čečenských ozbrojenců. Dne 23. května 1996 odvedli ruské vojáky do lesa a ještě jednou jim nabídli přidat se k „Alláhovým bojovníkům“. Jevgenije vyzvali, aby ze sebe strhl kříž, zřekl se víry, přijal islám a zachránil si život. Vojáci návrh odmítli. Dva zastřelili a Jevgenijovi spolu s dalším vojákem podržili hrdlo a poté jim odřizli hlavy. Strašlivá byla kalvárie Jevgenijovy matky Ljubov Vasiljevny Rodionovové, když bloudila válkou zachváceným Čečenskem a pokoušela se nejprve zachránit svému synovi život, a později alespoň vykoupit jeho tělesné pozůstatky. Zastavila byt a zdeptaná zármutkem musela jednat s vrahy svého syna. Ljubov Vasiljevna převezla na podzim 1996 tělesné pozůstatky svého Jevgenije domů. Hlavu syna vezla v obyčejné cestovní tašce.

Při bojích během prvního čečenského tažení se útoku na město Groznyj zúčastnily nejen armádní jednotky, ale i vojska ministerstva vnitra, a rovněž zvláštní jednotky rychlého nasazení (SOBR), vytvořené v roce 1993 prakticky ve všech velkých ruských městech a určené pro boj s teroristy.

V bojích o město Groznyj a na přístupových cestách utrpěli dudajevci značné ztráty: více než 7 000 mrtvých a 600 zajatců. Bylo zničeno přes 40 tanků, více než 50 obrněných transportérů a bojových vozidel pěchoty, přes 100 kanonů a minometů, a při vzdušných útocích i veškeré letectvo na tamějších letištích. Podle údajů spojeného velení ruské armády zahynulo v Čečensku v období od 31. prosince 1994 do 1. dubna 1995 celkem 1 426 ruských vojáků a 4 630 vojáků bylo zraněno, 996 vojáků a důstojníků padlo do zajetí; 992 z nich bylo později osvobozeno.

Po obsazení Grozného proběhly rozsáhlé změny ve velení. Generál Anatolij Kvašnin byl jmenován velitelem vojsk Severokavkazského vojenského okruhu, velitelem spojených armád se místo něho stal generál Anatolij Kulikov. Velitelem skupiny „Jih“, jež měla působit v Šalinském směru, byl jmenován generál Gennadij Trošev.

Dne 23. března obsadily ruské jednotky město Argun, 3. března Gudermes. Dne 31. března byl zneškodněn Šalinský obranný uzel, při jehož obsazení se vyznamenali vojáci a důstojníci 135. motorizované střelecké brigády pod velením plukovníka S. Makarova, kteří obsadili Šali při nepatrné početní převaze a s minimálními ztrátami. Na straně dudajevců řídil obranu bývalý plukovník sovětské armády a absolvent Frunzeho vojenské akademie Aslan Maschadov.

Začátkem dubna se odehrálo několik setkání Gennadije Troševa s Aslanem Maschadovem, věnovaných otázce ukončení bojových akcí, jednání se ale ocitla ve slepé uličce, jakmile přišla řeč na to, že by ozbrojenci měli složit zbraně. V období od počátku dubna do poloviny května 1995 srážky se separatisty neustávaly.

„V květnu jsme konečně získali souhlas k provedení operací v horách. Jejich přípravu kontroloval osobně generál A. Kvašnin a o detailech vědělo pouze několik osob. Kromě jeho samotného také A. Kulikov, V. Bulgakov a já. Byly vytvořeny tři horské útvary. Šatojskému velel generál V. Bulgakov, Vveděnskému plukovník S. Makarov a Šalinskému generál Cholod. Pro oklamání protivníka byly předsunuty vojenské jednotky do všech tří směrů takovým způsobem, aby dudajevci získali dojem, že budou napadeni ze tří stran, aby byli roztaženi, „rozprášení“ v horách.“ | G. TROŠEV, *Moja vojna. Čečenskej dněvník okopnogo generála*, Moskva 2002, s. 60.

Bojové akce začaly koncem května údery letectva na opevnění ozbrojenců, po nichž následoval útok na jejich pozice. Skupiny ozbrojenců se opevnily v cementárně při ústí Argunské soutěsky. Po bezvýsledných jednáních byli bandité zlikvidováni dělostřelctvem a vojenskými jednotkami, které pronikly na území továrny. Ztráty ozbrojenců přesáhly k 31. květnu 12 tisíc mužů při poměrně malých obětech na ruské straně. Gennadij Trošev uvádí každodenní poměr ztrát. Například ve dnech 27.–28. května 1995 bylo zabito 294 protivníků, byl zničen 1 tank, 4 obrněné transportéry, 23 automobilů, granátomet, kulomet, protitanková řízená raketa, pozorovací stanoviště, šest podpůrných stanovišť a skladiště munice. Ztráty federálních vojenských jednotek činily tři zabitě a šest raněných vojáků. Obdobné proporce ztrát umožnilo plné ovládnutí vzdušného prostoru federálními silami, využití mohutného dělostřelctva a systému salvové palby. Dny čečenských separatistů byly sečteny, jejich bojová taktika se změnila.

V červnu 1995 vpadla poměrně malá jednotka Čečenců pod velením Šamila Basajeva do města Budonnovsk (Svatý kříž, severovýchod Stavropolského kraje), zabila asi 150 civilních obyvatel a zajala pacienty a personál městské nemocnice jako rukojmí. Jednání o jejich osvobození, vysílaná televizi, vedl osobně ruský premiér Viktor

Černomyrdin. Pro záchranu rukojmích byla teroristům poskytnuta možnost odejít beze ztrát do Čečenska.

Reakcí na toto drzé přeapadení a hlavně na neobyčejně hrubé chování ozbrojenců bylo vytvoření těřského kozáckého praporu Alexeje Petroviče Jermolova v Pjatigorsku. Zformování takovéto jednotky bylo aktuální ze dvou důvodů: za prvé se odehrávalo v době vzednutí kozáckého hnutí – potomci těřských a kubáňských kozáků spoléhali na podporu ruské vlády při obnově kozáctva; za druhé se dospělí muži s bojovými zkušenostmi, jejichž předkové hrdinně bojovali s horaly a vítězili nad nimi, nedokázali klidně dívat na to, jak mladí, nevyvíčení chlapci hynou pod palbou banditů.

V březnu 1996 se Jermolovův prapor zúčastnil bojů u Samašek a Orechova. Vojenská jednotka byla vycvičena moderně, bez zbytečných okázalostí a výkřiků „Paráda!“. Separatistka mohli ihned pocítit rozdíl mezi čerstvými nezkušenými odvedenci a kozáky, kteří v četných bojích ani jednu neutrpěli porážku. Ztráty na straně kozáků byly sice nepatrné, ale přesto k nim docházelo. Navzdory ztrátám obětavých bojovníků praporu byl vztah úřední moci vůči nim cyničtější než k ostatním účastníkům prvního čečenského tažení. Kozákům nebyly poskytovány žádné výhody, nevyčlenili pro ně žádnou podporu, ani v případě zranění či zmrazení, jelikož v praporu sloužili výhradně jako dobrovolníci. Na veškeré prosby a požadavky padala stejná odpověď: „Tak jste se neměli dávat na vojnu, kdo se vás o to prosil.“

Po událostech v Buďonnovsku aktivita ruské armády značně ochabla. Šlo však pouze o první rozsáhlou teroristickou akci. V lednu 1996 napadla jiná skupina teroristů pod velením Salmana Radujeva vrtulníkovanou základnu v blízkosti města Kizljar (sever Dagestánu) a vzápětí obsadila budovu městské nemocnice; držela jako rukojmí pacienti nemocnice a stovky obyvatel okolních domů, dohromady zhruba tři tisíce osob. Znovu umíralo civilní obyvatelstvo. Při návratu byl Radujevův oddíl obklíčen v dagestánské vesnici Pervomajskoje federálními jednotkami, kterým osobně veleli zástupci „silových“ ministerstev. Přesto se samotnému Radujevovi a části teroristů podařilo za záhadných okolností uniknout.

V prosinci 1995 se nejméně 200 separatistů dostalo do Gudermesu. V budově vlakového nádraží byla obklíčena zvláštní jednotka rychlého nasazení (SOBR), tvořená vojáky z různých měst. Několik z nich bylo zabito nebo zraněno, došly zásoby vody a léků. V Grozném bylo dislokováno několik jednotek zvláštního nasazení z Moskvy, Saratova, Astrachaně, Volgogradu a dalších měst. Povel k poskytnutí pomoci od velení však nepicházel. Proto důstojníci Hlavní správy pro boj s organizovaným zločinem ministerstva vnitra, plukovník Leonid Valov a major Vladimir Lastočkin, zorganizovali patnáctičlennou skupinu dobrovolníků, s jediným obrněným transportérem BTR-80 zdolali dvacetikilometrovou vzdálenost a vtrhli do Gudermesu. Beze ztrát se dostali k budově nádraží a dopravili tam municí, léky a vodu. Záhy je upozoroval protivník a vypukl boj. Leonid Valov operoval poněkud stranou od hlavní skupiny, stále se přemísťoval a vytrvale páčil ze svého automatu, čímž budil zdání, že právě tam se nacházejí hlavní síly vojáků ze zvláštní jednotky. Ozbrojenci tomu uvěřili a soustředili palbu ze všech druhů zbraní tímto směrem, a tak na určitou dobu oslabili své úsilí na jiných úsecích, což umožnilo hlavní skupině zvláštních jednotek vniknout do budovy a splnit úkol evakuace raněných. Plukovník Valov byl smrtelně raněn a skonal na bojišti. Major Lastočkin byl raněn do hlavy střepinou a za dva dny zemřel v nemocnici. Za „svévolné jednání“ byl zbaven hodnosti a pouze smrt ho zachránila před trestem. Vladimir Jevgenijevič Lastočkin a Leonid Grigorijevič Valov byli vyznamenáni in memoriam titulem Hrdina Ruska.

Tragickým a ostudným jevem čečenské války se stal obchod se zbraněmi, provozovaný nejen představiteli federální armády, ale také významnými podnikateli a moskevskými úředníky za použití komplikovaných machinací. Logika vojáků obchodujících se zbraněmi zůstávala pro zdravý rozum těžko pochopitelnou, vždyť z těchto zbraní se bude posléze střílet do samotných prodejců. Důvodem byla zřejmě apatie a přivyknutí vsu-dypřítomné smrti, z nichž se rodí filozofie „třebas jen den, ale můj“.

Spojená jednotka zvláštního nasazení, složená z příslušníků saratovského, penzenského, volgogradského a řady dalších oddílů, prováděla na podzim 1995 v čečenském podhůří „očistu“ obcí ozbrojených povstalců. Vojáci znenadání zpozorovali letadlo IL 76, letící ve výšce asi 1 000 m. Z letadla byla shozena podle všech pravidel výsadku prostřednictvím padáků plošina s nákladním automobilem „Kamaz“, jež měla přistát v ležení separatistů poblíž lesa. Ozbrojenci už z něho vyběhli, aby převzali náklad, náhle se však zvedl silný vítr; prudká a nečekaná změna počasí je na Kavkaze relativně častým jevem. Automobil přistál na stanovišti oddílu zvláštní jednotky. K svému velkému překvapení jeho členové zjistili, že čísla na voze a jeho motoru jsou odstraněna a že nákladní auto je naloženo výbušninami a nejnovějšími zbraněmi, čerstvě vyrobenými v ruských zbrojních závodech, které ještě nepatřily ani do výzbroje zvláštních jednotek, natož do výzbroje motostřelců. Vyšetřování prokázalo, že letadlo přiletělo z ázerbájdžánského území, avšak nepodařilo se zjistit, komu patřilo, či byla posádka a jakým způsobem se z ruských továren dostaly zbraně do Zakavkazska.

Korupce nejvyšších vojenských činitelů, nemravnost a cynismus oligarchů a morální úpadek vojáků bojujících na území Čečenska náležely rovněž k hlavním příčinám protahování konfliktu.

Pro vítězství v prezidentských volbách však Boris Jelcin potřeboval bojové akce urychleně ukončit. Koncem května 1996, několik dní před prvním kolem voleb, poprvé přijal čečenskou delegaci vedenou Zalimchanem Jandarbijevem, vykonávajícím úřad prezidenta Čečenska-Ičkerie po smrti D. Dudajeva, který zemřel v dubnu 1996 po přesném zásahu ruské rakety. Strany se dohodly na přerušení bojových akcí od 1. června a na výměně zajatců a rukojmích podle zásady „všechny za všechny“.

Těsně po vítězství Borise Jelcina ve volbách, 6. srpna 1996, obsadilo několik stovek ozbrojenců město Groznyj, zdánlivě důkladně střežené početnějšími jednotkami ruské armády, donucenými po velkých ztrátách město opustit. Současně byla nepříteli vydána města Argun a Gudermes. Znamenalo to velkou vojenskou, morální a politickou porážku federálních sil. Generál Alexandr Lebed, který obsadil třetí místo v prvním kole prezidentských voleb a před druhým kolem poskytl rozhodující pomoc Borisi Jelcinovi, vedl coby tajemník Rady bezpečnosti Ruské federace jednání s náčelníkem štábu čečenské armády Aslanem Maschadovem v dagestánském městě Chasavjurt. Na závěr jednání byly podepsány tzv. Chasavjurtské dohody, na jejichž základě federální vojenské jednotky opustily Čečensko, byla sjednána pomoc federálního ústředí Čečensku při obnově normálního života, kdežto vyřešení otázky jeho právního statutu bylo odloženo do konce roku 2001.

V roce 1997 se v Čečensku uskutečnily prezidentské a parlamentní volby za přítomnosti mezinárodních pozorovatelů. Prezidentem se stal Aslan Maschadov, zatímco známý terorista Šamil Basajev byl dočasně pověřen funkcí předsedy vlády. Před čečenským režimem stály tři základní úkoly: vytvořit základy čečenské státnosti a konsolidovat čečenskou společnost; uspořádat vztahy s Ruskem a získat od něho kompenzaci za

ztráty způsobené válkou; dosáhnout mezinárodního uznání. Ani jeden z těchto úkolů nedokázal splnit. Uvnitř čečenského vedení se rozpoutal boj o moc, spor ohledně vztahů s Moskvou a způsobu budování státu. Základní dělicí čára vedla mezi těmi, kdo se spolu s Maschadovem a čečenským muftím A. Kadyrovem zasazovali za světský stát, a stoupeneci vzniku nezávislého státu, opírajícího se o islám, v čele s Jandarbijevem a Basajevem. Tito vůdci spatřovali v islámském fundamentalismu prostředek další mobilizace Čečenců pro boj s Ruskem.

Mezi separatisty vypukly krvavé rozbroje. Jednání mezi Moskvou a Grozným byla extrémně obtížná, neboť nebylo zřejmé, jaký reálný vliv mají jednotliví vůdcové. Čečensko se fakticky rozpadlo na několik území, kontrolovaných polními veliteli, kteří se spojovali do nestabilních koalic, nebo vedli válku „všech proti všem“. Místní gangy se otevřeně obohacovaly na únosech lidí, nájezdech na sousední území, pašování narkotik, tištění falešných peněz. Z Čečenska byly organizovány teroristické akce v Pjati-gorskou, Vladikavkazu, Armaviru a v dalších městech na jihu Ruska.

Aby se zachránily před válkou a lokálními rozbroji, opustily stovky tisíc obyvatel Čečenska (včetně samotných Čečenců) republiku a usadily se v Moskvě a v dalších ruských městech a regionech. Řada z nich se stala významnými podnikateli. Čečenská diaspora hraje důležitou roli při urovnání konfliktu i v životě republiky.

Po roce 1998 radikální křídlo separatistů fakticky ztratilo zájem o hospodářskou výstavbu a vsadilo na šíření džihádu (posvátné války) navzdory Rusku do okolních republik i do jeho vnitrozemí a na vytvoření islámského imamátu „od Kaspického po Černé moře“. Zvláštní místo v těchto plánech zaujímal Dagestán, kde se v této době v náhorních oblastech zformovalo několik enkláv kontrolovaných muslimskými extremisty – vahhábity.

V létě 1999 Basajevův oddíl vtrhl do Dagestánu, počítaje s podporou vahhábitů a čečenských Akkinů, žijících v blízkosti hranic s Čečenskem. Obyvatelé Dagestánu se však jednoznačně přidali na stranu federálních sil, odrážejících agresi. Maschadov odsoudil činnost Basajeva a jeho spolubojovníků, nic však nepodnikl pro jejich eliminaci. Boje v horách na severu Dagestánu trvaly tři týdny.

Ve stejnou dobu se odehrálo několik krvavých teroristických akcí, které definitivně změnilo vztah většiny ruských občanů k čečenským separatistům; jednalo se o noční exploze ve výškových obytných domech v Moskvě (9. a 13. září) a Volgodonsku (16. září), které si vyžádaly velký počet obětí na životech. Několik dní poté byl v Rjazani odvrácen další výbuch. V průběhu vyšetřování FSB prohlásila, že nešlo o přípravu nového atentátu, nýbrž jen o její vlastní taktické cvičení. Na základě ne zcela vyjasněných okolností (například během cvičení se nevyužívaly makety, nýbrž skutečná zařízení se stejnou výbušninou jako při předchozích atentátech) se zrodila verze, že výbuchy organizovala přímo FSB, a to s politickým záměrem. Větší část ruské společnosti však souhlasila s tím, že za teroristickými akcemi stojí čečenští separatisté. Většina politických sil a veřejné mínění se shodovaly v tom, že další průtahy při likvidaci ohniska separatismu a terorismu v Čečensku hrozí destabilizací celého severního Kavkazu a mohou vést k rozpadu Ruské federace a k nesčetným útrapám národů Ruska. Po skončení úspěšných bojů na severu Dagestánu přemístily federální síly bojovou aktivitu na území Čečenska. Zahájily nové tažení, nazývané druhou čečenskou válkou. Nejprve obsadila ruská armáda levobřežní rovinaté území Čečenska, ve druhé polovině října překročila řeku Terek a v prosinci obsadila větší část republiky. Separatisté koncentrovali své síly v Grozném a v horských oblastech. Tentokrát byly federální síly mnohem

lépe vyzbrojeny a připraveny. S cílem předejít velkým ztrátám byla na Groznyj a další osídlená místa soustředěna před útokem intenzivní dělostřelecká palba, podporovaná údery letectva, což však mělo za následek značné množství obětí z řad civilního obyvatelstva. V osvobozených městech, obcích a osadách byly prováděny přísné „očišťovací“ akce, „filtrace“ a jiné policejní operace, v jejichž průběhu používaly federální síly podle údajů ochránců lidských práv vůči obyvatelstvu hrubé násilí. Groznyj byl definitivně obsazen v únoru 2000, později se pod kontrolu federálních sil dostaly i horské regiony.

Boj o obec Komsomolsk trval od 5. do 20. března roku 2000. Obec byla v důsledku úderů dělostřelectva a letectva prakticky vymazána z povrchu země. Při této operaci bylo zabito na tisíc ozbrojenců a sedmdesát jich bylo zajato. Veliteli skupiny Ruslanu Gelajevovi se ale společně s malým oddílem podařilo uniknout do Gruzie.

Dramatické události se odehrály během přesunu Chattabova oddílu, jehož početní stav přesahoval 2 500 mužů. Cestu mu přehradila šestá rota 104. výsadkářského pluku 76. Pskovské výsadkářské divize poblíž města Argun na kótě 776. Velitel 104. pluku, plukovník Melentjev, vydal 28. února rozkaz veliteli 6. roty majoru Sergeji Molodovovi: obsadit nejvyšší kótu Isty-Kord. Rota se vydala v posílené sestavě s 13 důstojníky a 28. února obsadila kótu 776. Na horu Isty-Kord, vzdálenou 4,5 km, byla vyslána skupina 12 průzkumníků. Ve 12:30 se průzkumná hlídka střetla se skupinou zhruba dvaceti ozbrojenců a byla nucena stáhnout se na kótu 776, kde ji posílil velitel roty major Molodov se svými vojáky. Když byl zastřelen kulkou odstřelovače, převzal velení podplukovník Mark Nikolajevič Jevtuchin. Navzdory desetinásobné převaze nepřítel odmítali výsadkáři opakovaně výzvy, aby se vzdali, a ničili ozbrojence bez ohledu na veškeré těžkosti a ztrátu svých spolubojovníků. Velitel výzvědné čety, gardový nadporučík Alexej Vorobjov, zlikvidoval polního velitele Idrise.

1. března ve 3 hodiny ráno se k obklíčeným průzkumníkům podařilo proniknout skupině vojáků pod velením Alexandra Dostavalova (15 mužů), který porušil rozkaz, opustil obranné postavení 4. roty na sousední kótě a přispěchal na pomoc. Z nepochopitelných důvodů však nedorazila posila federálních jednotek. Kolem páté hodiny ranní byla již většina statečných výsadkářů zabita. Po smrti velitele roty Marka Jevtuchina strhl kapitán Viktor Romanov palbu na sebe. Na kótu se soustředila dělostřelecká palba, bojové skupině se však podařilo dostat se z Argunského údolí. Vojáci 1. roty příslušného praporu spěchali zachránit své druhy. Při zdolávání řeky Abazulgol byli však nečekaně přepadeni a nuceni opevnit se na jejím břehu. Teprve k ránu 2. března se 1. rota dokázala dostat k pozicím 6. roty. Po zabití Alexandra Dostavalova zůstal naživu poslední důstojník, poručík Dmitrij Kožemjakin. Ten vydal vojínovi Alexandru Suponinskému rozkaz doplazit se ke srázu a skočit. Sám se chopil samopalu, aby jej kryl. Vojín Alexandr Suponinskij a Andrej Poršněv se na rozkaz velitele doplazili ke srázu a vrhli se mimo dostřel protivníka, během příštího dne se dostali ke stanovišti ruských vojsk. Poručík Dmitrij Kožemjakin zahynul. V boji hrdinsky zemřelo 84 výsadkářů, včetně třinácti důstojníků. Naživu zůstalo pouze šest vojáků. Ztráty ozbrojenců přesáhly 500 mužů. Na základě výnosu ruského prezidenta bylo 22 výsadkářů navrženo na udělení titulu Hrdina Ruska (21 z nich in memoriam), 69 vojáků a důstojníků 6. roty bylo vyznamenáno Řádem za statečnost (63 z nich in memoriam).

Úspěch ruských federálních jednotek byl do značné míry podmíněn rozhodným a nekompromisním postojem předsedy vlády a od 31. prosince hlavy ruského státu Vladimira Putina, jenž tím získal značnou popularitu mezi voliči a zvítězil v prezidentských volbách v březnu 2000 již v prvním kole.

Stejně odhodlaně postupoval nový prezident při vytváření civilní administrativy v Čečensku. V červnu 2000 jmenoval do funkce jejího předsedy A. Kadyrova. Nebylo

to jednoduché rozhodnutí, protože v době první čečenské války se Kadyrov účastnil bojových akcí na Dudajevově straně a jako muftí ještě nedávno vyhlašoval Rusku džihád. V Čečensku však měl reálný vliv, především v severních, rovinnatých okresech. Značný význam mělo zapojení samotných Čečenců do urovnávání konfliktu. Na pořadu dne byly úkoly normalizace života a efektivnější využití značných prostředků směřujících z federálního ústředí na obnovu hospodářství, jejichž velká část byla rozkrádána v Moskvě i v Čečensku.

V polovině roku 2001 se Kadyrov rozhodl přemístit svou rezidenci z rodného Gudermesu do Grozného, formálně kontrolovaného ruskými „silovými“ ministerstvy. Oficiálně byl sice v Čečensku vyhlášen konec války a přechod k mírové výstavbě, nadále však pokračovaly diverzně-teroristické akce. Prakticky každý týden umírali ruští vojáci a k Rusku loajální čečeňští úředníci a policisté. Separatisté rovněž zorganizovali několik velkých teroristických akcí se značným počtem obětí, včetně exploze sídla vlády v centru Grozného. Akce měly ukázat světu, že odpor pokračuje. Využívali při tom dobře zvládnutou taktiku partyzánských útoků v malých skupinách. Hlavní tíha boje dolehla v nových podmínkách na zvláštní oddíly ruského ministerstva vnitra. Ozbrojenci usilovali s využitím veškerých možností – počínaje uplácením státních úředníků a pohrůžkami a vydíráním konče – o svou legalizaci, získávali ruské doklady a navenek se stávali bezúhonnými občany. Chovali se jako obyčejní občané, přitom v tajných úkrytech shromažďovali zbraně a čekali na pokyn k akci, jímž bylo zpravidla převedení peněz ze zahraničí na bankovní účty. V souvislosti s tím se rovněž změnila taktika používaná jednotkami rychlého nasazení. K úkolům jejich důstojníků patřilo provádění operativní činnosti, odhalování a likvidace vůdců bojových skupin a zneškodňování muničních skladů.

Zástupce velitele smíšeného oddílu SOBR, podplukovník Saratovské správy vnitřních záležitostí Alexandr Sljusarev, společně se svým spolubojovníkem, majorem Dmitrijem Slepnevem, prokázali svou osobní statečnost a vysokou profesionalitu, když v květnu roku 2000 chytili vůdce jednoho z čečenských uskupení, které těsně před tím obdrželo značnou částku peněz pro provádění teroristických akcí. Podařilo se jim zlikvidovat dva velké sklady zbraní a munice a zneškodnit tlupy teroristů. Důstojníci byli vyznamenáni Řádem za statečnost. 1. března 2003 ve městě Argun vyjela skupina vedená podplukovníkem Alexandrem Kirjančukem na pomoc jednotce ministerstva vnitra, která bojovala s oddílem pětadvaceti separatistů. Během přesunu se kolona aut dostala do pasti. Podplukovník Kirjančuk vyskočil z vozu a okamžitě začal střílet po nepříteli. Explozí granátu byl těžce zraněn, avšak přes značnou bolest a velkou ztrátu krve pokračoval ve střelbě a řízení akcí. Kapitán Dmitrij Novosjolov přispěchal na pomoc, jakmile uviděl, že velitel je zraněn. Když uslyšel charakteristický zvuk letícího granátu, vrhl se obětavý důstojník bez přemýšlení na velitele a ochránil ho svým tělem. Granát zasáhl Dmitrije do neprůstřelné vesty, a on, smrtelně raněn, zemřel, aniž znovu nabyl vědomí. Velitele vytáhl z bojiště major Dmitrij Glazunov, sám při tom zraněný střepinou. Společnými silami příslušníků jednotky rychlého nasazení a oddílu ministerstva vnitra byla skupina ozbrojenců zlikvidována. Za chrabrost a odvahu, projevenou v této akci, byli podplukovník Kirjančuk a major Glazunov vyznamenáni Řádem za statečnost, kapitán Novosjolov byl posmrtně vyznamenán titulem Hrdina Ruska.

Separatisté se stále snažili demoralizovat ruskou společnost prostřednictvím rozsáhlých teroristických akcí za hranicemi Čečenska. Největšími z nich byly: exploze v moskevském metru v únoru 2004, útok na ministerstvo vnitra, jeho okresní správy a na oddíl pohraniční stráže v Ingušsku v červnu 2004; současné zničení dvou dopravních letadel

sebevražednými teroristkami v srpnu 2004; útok na Nalčik, hlavní město Kabardino-balkarské republiky, v říjnu 2005, zahrnující ostřelování letiště a sídel silových rezortů, únos rukojmích a pouliční boje. Nejbrutálnějšími a nejcytícíjšími akcemi čečenských teroristů však bylo zajetí více než 800 rukojmích v divadelním centru na Dubrovce v Moskvě v říjnu 2002 během představení muzikálu Nord – Ost, a zhruba 1 300 rukojmích, většinou dětí, během oslavy Dne vědomostí 1. září 2004 v jedné ze škol města Beslanu v Severní Osetii. Obě tyto akce měly celosvětovou odezvu a způsobily smrt několika set nevinných lidí, včetně dětí. Činnost všech bezpečnostních orgánů při osvobozování rukojmích byla ostře kritizována. Mnoha obětem se nepochybně dalo předejít.

Teroristickým vůdcům se po dlouhou dobu dařilo skrývat se před bezpečnostními orgány. Přesto prakticky všechny známé postavy čečenského „odporu“ byly do poloviny roku 2006 zlikvidovány: Aslan Maschadov v roce 2005 a roku 2006 Šamil Basajev.

V březnu 2003 se v Čečensku konalo referendum a zhruba 80 % jeho účastníků hlasovalo pro přijetí nové ústavy. V zahraničí výsledky čečenského referenda a následných voleb neuznávají, vycházejíce z názoru, že pokračující partyzánská válka a masová porušování lidských práv neumožnily zorganizovat spravedlivé volby a zabránit falšování vůle hlasujících.

V nové ústavě se uvádí, že Čečensko je součástí Ruské federace. V souladu s touto ústavou byl A. Kadyrov 82 % hlasů zvolen v říjnu 2003 prezidentem. Vládu Čečenska řídili po boku A. Kadyrova ruští státní úředníci jmenovaní Moskvou. Prezident Kadyrov byl však 9. května 2004 během konání oslav Dne vítězství zabit explozí bomby, uložené pod tribunou, na níž se nacházelo vedení republiky. Po uplynutí několika měsíců byl na jeho místo zvolen bývalý ministr vnitra Alu Alchanov. V listopadu 2005 se po oficiálním ukončení bojových akcí konaly první parlamentní volby, které vyhrála strana Jednotné Rusko.

Vládu v zemi postupem času přebíral do svých rukou Kadyrovův mladší syn Ramzan, který se stal po smrti otce prvním místopředsedou a posléze i předsedou vlády. Již v době Ičkerie byl pomocníkem a náčelníkem otcovy ochranky a po jeho zvolení prezidentem se stal všemocným náčelníkem bezpečnostní služby, jež měla ve svých řadách převážně jemu osobně oddané bývalé ozbrojence a naháněla strach po celé republice. Postava Ramzana Kadyrova ztělesňovala federální politiku „čečenizace“ konfliktu, tedy úsilí o postupné obsazování postů v silových strukturách a správních orgánech pouze Čečenci a pozvolný odchod částí armádních jednotek a jednotek ministerstva vnitra z území republiky, s výjimkou trvale dislokovaných útvarů.

Jednotky Ramzana Kadyrova byly postupně integrovány do systému ministerstva vnitra. Ohněm a železem zjednávaly v republice „ústavní pořádek“. Kadyrov junior byl mnohokrát obviňován z účasti na zajetí rukojmích, únosu lidí a mučení, z trestání lidí bez vyšetřování a soudu, z organizování atentátů na své nepřátele v ruských městech. Podle slov A. Alchanova zmizelo v Čečensku od roku 2000 beze stopy 1 898 lidí.

Opoziční postoj A. Alchanova, loajálního vůči Moskvě, vytvářel dočasně formální protiváhu bezmezné moci impulzivního Kadyrova. Republika však čekala na Kadyrovovy 30. narozeniny, připadající na říjen 2006, po nichž se mohl v souladu s ústavou stát prezidentem. Začátkem roku 2007 prezident Putin přijal Alchanovovu dobrovolnou abdikaci a prezidentem Čečenské republiky jmenoval Ramzana Kadyrova.

Nový nejvyšší představitel Čečenska deklaroval svou osobní loajalitu vůči prezidentu Putinovi a odvolal svůj požadavek na podepsání dohody o rozdělení pravomocí mezi

republikou a federací, předpokládající ekonomické a politické výhody. Kadyrov se nyní staví do role sjednotitele republiky, dbajícího o její urychlenou obnovu. A skutečně v této době probíhá v Čečensku, a zejména v Grozném, rozsáhlá výstavba na náklady federálního ústředí. V roce 2006 získalo Čečensko na různé projekty z federálních zdrojů 28 miliard rublů. Byl obnoven energetický systém, řada podniků, železnice, letiště v Grozném, investice plynuly do nové výstavby hlavních městských tříd, škol, školek, nemocnic i silnic. Podle Kadyrovových plánů mělo být město Groznyj ke konci roku 2007 obnoven o 80 % a o rok později úplně. Za zcela obnovená byla vyhlášena města Argun a Gudermes.

Přesto zůstala situace v Čečensku i na počátku roku 2007 složitá. 60 % práceschopného obyvatelstva bylo bez práce. Obzvláště palčivě se tento problém týkal tisíců bývalých vojáků. Federální úřady vyhlásily v roce 2006 amnestii pro ty z nich, kteří nebyli zapleteni do teroristických akcí a dalších zločinů a dobrovolně složí zbraně. Tato akce však neměla velký úspěch. Podle oficiálních údajů využilo nabízené možnosti pouze 600 osob. V republice i nadále operují skupiny ozbrojenců, přičemž v odhadu jejich počtu existují mezi různými oficiálními zdroji značné rozdíly. Ačkoli v Čečensku a na celém severním Kavkazu v roce 2006 výrazně klesl počet teroristických akcí a únosů lidí, zdaleka jim není konec.

Navíc bylo v posledních letech zaznamenáno rozšíření teroristického nebezpečí v sousedních republikách. V aktivitách radikálních islámských skupin a v organizaci teroristických útoků se angažuje stále více příslušníků různých kavkazských národů. Nechvalně proslulým se stal kupříkladu tzv. karačajevský džamat. Na zapojení mládeže do zločineckých skupin má podíl chudoba a nezaměstnanost, korupce, prakticky nemezená moc úředních činitelů, a také utváření byrokracie a bezpečnostních orgánů na klanovém a rodovém principu. Pod záminkou boje s terorismem jsou policie a prokuratura využívány k vyřizování účtů mezi klany. Bezpečnostní složky při zátazích na teroristy, ukrývající se v obyčejných domech a bytech, nepostupují vždy podle ověřených údajů a pokaždé nasazují do akcí několikanásobnou přesilu, přičemž používají intenzivní střelbu i těžké zbraně; tato praxe nezřídka vedla k obětem mezi civilními obyvateli a způsobovala velké škody na jejich majetku. Kompenzace za zničená obydlí a další majetek se vyplácí s velkým zpožděním a v nedostatečném rozsahu, což přispívá k růstu nespokojenosti s politikou federálního ústředí. Přesto se v letech 2005–2006 projevil náznak určitěho zlepšování sociální situace.

6.1.14.

Místní samospráva v postsovětském Rusku

Místní samospráva představuje spojovací článek mezi občanskou společností a státem. Společnost se utváří z mnoha místních societ či kolektivů různé úrovně. Sjednocují je společné zájmy, související se společným životem a působením v mezích obce či regionu s hranicemi jasně vymezenými zákonem, tedy územněsprávní jednotky. Činnost regionálních a místních mocenských orgánů bývá obvykle zaměřena na uspokojování základních, nejdůležitějších potřeb občanů: na komunální služby a bytové hospodářství, vzdělání, zdravotnictví atd. Demokratické zastupitelské principy místní samosprávy stojí proti byrokratické subordinaci, státním zásahům, centralizaci. Na míře, v jaké si místní kolektivy uvědomují své zájmy, nutnost samosprávy a samostatnosti v řešení lokálních otázek, přímo závisí charakter a osud demokracie.

ANDREJ ZUBOV (ed.)
DĚJINY RUSKA
20. STOLETÍ — díl II
1939–2007

Z ruského originálu *Istoria Rossii, XX věk. 1939–2007*,
vydaného nakladatelstvími AST a Astrel,
přeložili Libor Dvořák (kap. 5.1., 5.2.), Zuzana Soukupová (kap. 4.2.),
Josef Vološin (kap. 6.1., 6.2.) a Martin Vrba (kap. 4.1, 4.3.).
Vydalo nakladatelství Argo, Milíčova 13, 130 00 Praha 3, www.argo.cz,
roku 2015 jako svoji 2069. publikaci.

Grafická úprava Tereza Pavelková (Studio Marvil).
Odpovědný redaktor Martin Nodl.
Legends map a popisky k obrázkům zpracoval Milan Tokár.
Technický redaktor Milan Dorazil.
Sazba Studio Marvil.
Vytiskla Těšínská tiskárna.
Vydání první

ISBN 978-80-257-0964-1

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod KOSMAS
sklad: Za Halami 877, 252 62 Horoměřice
tel.: 226 519 383, fax: 226 519 387
e-mail: odbyt@kosmas.cz
www.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v internetovém knihkupectví
www.kosmas.cz